

Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогіки НАПН України
Відділ інтеграції змісту загальної середньої освіти
Департамент освіти і науки Полтавської обласної державної
адміністрації
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної
освіти ім. М. В. Остроградського
Кафедра методика змісту освіти

ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ

Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнського круглого
столу «Психолого-педагогічні проблеми формування наукової
картини світу учнів у процесі інтеграції змісту освітніх галузей» з
нагоди 155-річчя від дня народження В. І. Вернадського та 100-річчя
Національної академії наук України

12 березня 2018 року

Випуск 10

Полтава

2018

УДК 37.014.542

Рекомендовано до друку вченою радою Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського (протокол № 2 від 25 квітня 2018 р.)

Члени редакційної колегії: дійсний член НАПН України, д-р пед. наук, проф. Ільченко В. Р.; дійсний член НАПН України, д-р пед. наук, проф. Бурда М.І.; д-р філос. наук д-р пед. наук, проф. Клепко С.Ф.; д-р пед. наук проф. Гриньова М. В.; д-р філос. наук, проф. Романенко М. І.; д-р пед. наук Гуз К. Ж.

Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць всеукраїнського круглого столу, 12 березня 2018 р., Полтава / Інститут педагогіки НАПН України; Полтав. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. М. В. Остроградського / [головн. ред. В. Р. Ільченко]. – Вип. 10. – Полтава : ПОППО, 2018. – 284 с.

Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнського круглого столу «Психолого-педагогічні проблеми формування наукової картини світу учнів у процесі інтеграції змісту освітніх галузей» з нагоди 155-річчя від дня народження В. І. Вернадського та 100-річчя Національної Академії наук України: (12 березня 2018 р.) містить результати досліджень учених та учителів-практиків щодо актуальних освітніх проблем формування наукової картини світу та життєствердного національного образу світу учнів у процесі інтеграції змісту освітніх галузей. Пропонується науковцям, методистам, учителям-практикам, яких цікавлять проблеми цілісної освіти та інтеграції змісту освіти. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів та посилань несуть автори статей.

УДК 37.011; 37.013; 37.091.2

СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК СТАРШОКЛАСНИКІВ: ПРАЦЯ ЯК ОСНОВА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОСТУПУ

*Піддячий М. І. д. пед. наук, професор,
головний науковий співробітник відділу профільного навчання
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ*

У статті зазначено, що:

1) в особистісному вимірі праця є засобом самовираження та самоствердження, реалізації інтелектуального та творчого потенціалу, формування психологічного досвіду, розвитку почуття моральної гідності;

2) компетентності є набутими в результаті діяльності характеристиками, які в узагальненому вигляді можуть представлятися так – 1) ключові, 2) за видами діяльності, 3) у сфері суспільного життя, 4) у галузях суспільного знання, 5) у галузях суспільного виробництва, 6) за складовими психологічної сфери, 7) у сфері здібностей, 8) за рівнем соціальної зрілості і статусу;

3) соціально-професійна орієнтація має сформувати готовність до реалізації особистісних і громадянських значущих цілей в умовах глобалізованого простору завдяки підвищенню рівня конкурентоспроможності людини.

Ключові слова: глобалізація; громадянське суспільство; зростання; дозрівання; освітні моделі й системи; особистість; патріотизм; праця; природа і сутність людини; продуктивні сили; психологічний досвід; ринок праці; розвиток; свідомість; система загальної середньої освіти; соціально-професійна орієнтація; учитель.

СОЦИАЛЬНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ СТАРШЕКЛАССНИКОВ: ТРУД КАК ОСНОВА ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

В статье указано, что:

1) в личностном измерении труд является средством самовыражения и самоутверждения, реализации интеллектуального и творческого потенциала, формирование психологического опыта, развития чувства морального достоинства;

2) компетентности являются приобретенными в результате деятельности характеристиками, которые в обобщенном виде могут представляться так - 1) ключевые, 2) по видам деятельности, 3) в сфере общественной жизни, 4) в области общественного знания, 5) в отраслях общественного производства, 6) по составляющим психологической сферы, 7) в сфере способностей, 8) по уровню социальной зрелости и статуса;

3) социально-профессиональная ориентация должна сформировать готовность к реализации личностных и гражданских значимых целей в условиях

глобалізуючого простору завдяки підвищенню рівня конкурентоспособності людини.

Ключові слова: глобалізація; громадянське суспільство; становлення; освітні моделі та системи; особистість; патріотизм; праця; природа та сутність людини; продуктивні сили; психологічний досвід; ринок праці; розвиток; свідомість; система загальної середньої освіти; соціально-професійна орієнтація; вчитель.

SOCIAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF OLD MEMBERS: WORKING AS FOUNDATION OF LIFE AND ACTION

This paper states that:

1) in personal dimension, labor is a means of self-expression and self-affirmation, the realization of intellectual and creative potential, formation of psychological experience, development of a sense of moral dignity;

2) competencies are characteristics acquired as a result of activity, which can be summarized as follows – 1) key ones, 2) by the type of activity, 3) in the sphere of public life, 4) in the spheres of social knowledge, 5) in the spheres of social production, 6) by the components of psychological sphere, 7) in the sphere of abilities, 8) by the level of social maturity and status;

3) socio-professional orientation should form a readiness to achieve personal and social meaningful goals in the conditions of a globalized space owing to increase in the level of competitiveness of a person.

Key words: globalization; civil society; growth; maturation; educational models and systems; personality; patriotism; labor; nature and essence of a human being; productive forces; psychological experience; labor market; development; consciousness; system of general secondary education; socio-professional orientation; teacher.

Постановка проблеми. На ряду з прогнозованими змінами в природі та людині відбуваються й не прогнозовані. У процесі еволюції старшокласників відбувається зміна станів природного, особистісного та суспільного характеру. Це означає, що структурування завдань, які потрібно вирішувати, знаходяться у вимірі буття соціуму, впливу людини на природу, способів пізнання нею світу і себе в умовах мінливого життєвого простору та нестабільного природного середовища.

Окреслений напрям дослідження відноситься до питань розвитку особистості, громадянського суспільства, держави та розбудові їх гуманітарної безпеки.

Використані джерела: Бех І.Д. (Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання); Гончаренко С.У. (Педагогічні закони, закономірності,

принципи); Зязюн І.А. (Філософія педагогічної дії); Кремень В. Г. (Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму); Піддячий В.М. (Обґрунтування сутності професійного саморозвитку майбутнього педагога); Піддячий М.І. (Соціально-професійна орієнтація учнів).

Формулювання цілей статті. Праця є основою життєдіяльності людини і функціонування громадянського суспільства. Відповідно родина, територіальна громада та суспільні інституції мають створити умови щоб праця в поступі старшокласників ставала свідомою та цілеспрямованою. Результатом їх праці має бути створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей, необхідних для задоволення потреб особистості, територіальної громади й суспільства.

Виклад основного матеріалу. Людина будучи приналежною двом просторам – природному та соціальному має неповторну (індивідуальну) духовну, фізичну та інтелектуальну складові, які в особистісному життєвому просторі являється частиною соціального світу. Разом з тим, вона може благополучно існувати лише в гармонії з природою, цілісно розглядаючись в космічному, біологічному, психічному, соціальному, культурному та цивілізаційному вимірах.

Праця відноситься до питань гуманітарної безпеки, оскільки через її результати відбувається захист: людини, сім'ї, народу; цілей, ідеалів, цінностей і традицій, укладу життя та культури; прав та обов'язків людини; основних свобод. Гуманітарна безпека має кілька вимірів особистісного і суспільного характеру: фізичний і психічний; вільної самоідентифікації; можливостей розвитку та вибору майбутнього. У разі зниження її рівня є загрози: знищення ментальної або культурної ідентичності людей і суспільних груп; переродження культури під впливом великих груп мігрантів, які не сповідують суспільні цінності; реалізації концепцій сталого розвитку та розвитку людського потенціалу [1, р. 8-10].

Розвиток старшокласників відбувається в процесі самотворення та творення культури. У духовному вимірі він, спрямований на індивідуальний вияв у системі мотивів особистості фундаментальних потреб: 1) ідеальної потреби

пізнання у процесі саморозвитку та самотворення; 2) соціальної потреби жити й працювати для людей.

У процесі підготовки старшокласників до праці поступ забезпечується через суб'єкти взаємодії. Процес підготовки старшокласників до праці характеризується її розвитком від рівня самозабезпечення до особистого вкладу в формування валового внутрішнього продукту (ВВП). Розбудова, динаміка розвитку та стан ринку праці знаходиться в прямій залежності від: наявності свободи у фахівців, здатних розробляти і розвивати економіку; політики державних інституцій; зовнішнього та внутрішнього інвестування; наявності технологічних проектів у всіх галузях суспільного господарювання з високим рівнем доданої вартості; здатності еліти проектувати духовний, суспільний і технологічний поступ на новому етапі розвитку; рівня структурованості видів праці та її змісту у різних вікових групах; системності передачі знань від старшого покоління до молодшого тощо.

Розроблення навчально-виховних систем із означеними завданнями в традиційно сформованій ціннісній ієрархії ускладнюватиме процес глобалізації. Він загострюватиме конкуренцію і не лише в економіці, а й в інших сферах суспільного життя. «У процесі освіти повинна розвиватися природна здатність розуму ставити і вирішувати найважливіші проблеми. ... » [4, р. 347].

Забезпечити виконання освітніх завдань школою мають вчителі, фахова підготовка яких відбувається у відповідності до концепції в якій розкривається сутність, природа і складники педагогічної майстерності [3, р. 397-414]. У зв'язку з цим, підготовка та самопідготовка майбутніх педагогів має здійснюватись відповідно до потреб та вимог суспільства. Вона повинна бути структурованою та мати цілеспрямований характер. Її результатом мають бути сформовані професійні якості [5, р. 271].

Компетентності є набутою в результаті діяльності характеристикою особистості, що сприяє успішному входженню особистості в життя суспільства. В узагальненому вигляді для шкільної освітньої практики компетентності можна представити так: ключові; за видами діяльності; у сфері суспільного життя; у галузях суспільного знання; у галузях суспільного виробництва; за складовими

психологічної сфери; у сфері здібностей; за рівнем соціальної зрілості і статусу.

Одним із засобів, який допоможе вирішити частку окреслених завдань є соціально-професійний розвиток старшокласників. **СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ (С.-п.р.о.)** [6, р. 78-81] – процес спрямований на духовне, інтелектуальне, фізичне, соціальне і професійне формування особистості через поетапний індивідуальний вияв у системі її мотивів фундаментальної потреби пізнання в обраній для діяльності виробничій чи невиробничій сфері на ринку праці та застосуванні отриманих знань для становлення операційно-технологічної (діяльнісної) складової психологічної сфери з метою професійної взаємодії у процесі вироблення суспільно значущого продукту праці. С.-п.р.о. є комплексною науково обґрунтованою системою форм, методів, засобів і технологій залучення до реалізації особистісних та громадянських значущих цілей, формування цінностей та розбудови відносин, яка цілеспрямовано використовується для досягнення мети: вироблення в свідомості людини внутрішньої потреби самовираження та самоствердження шляхом створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей необхідних для задоволення потреб; засвоєння визначеного змісту освіти й застосування певної системи базових і спеціальних знань та норм, які дають змогу повною мірою функціонувати в суспільстві та професійному середовищі; реалізації творчого потенціалу, здібностей, задатків; формування рівнів компетентностей на етапах вікового розвитку; здобування психологічного та соціально-професійного досвіду; гармонізованого розвитку; капіталізації людських ресурсів в умовах реальної та прогнозованої трудової діяльності і взаємодії на ринку праці. Механізми формування та функціонування С.-п.р.о. зумовлюються системою координат життєвого простору людини та суспільства. Складності проектування С.-п.р.о. пов'язані, насамперед, з: вибором напряму професійної діяльності в швидкозмінних умовах життя та праці; системним підходом до організації психологічної діяльності в різних її формах та видах; об'єктивністю оцінки за працю, яка необхідна для забезпечення життєдіяльності суспільства та розвитку держави; заниженням рівня очікуваної винагороди за суспільно значущу виконану роботу; хронічним дефіцитом проектів і ресурсів

для розвитку протягом життя тощо.

С.-п.р.о. має філософський, психологічний, педагогічний, соціальний та економічний освітні компоненти. Їх гармонізація створює передумови активізації психологічної діяльності особистості стосовно усвідомлених потреб і умов їх задоволення та поетапне розв'язання суперечностей у процесі життєдіяльності на синергетичних засадах. Застосування синергетичного підходу спрямовується на: розв'язання особистісних і соціальних лінійних і нелінійних завдань; утворення рівнів компетентностей на різних етапах розвитку з урахуванням вікових особливостей, що дають можливість існувати в умовах мінливого глобалізованого простору в особистісному й суспільному аспектах відповідно до соціальної зрілості та статусу, пов'язаного з соціально-професійною належністю.

Для досягнення мети С.-п.р.о. застосовують інтегративні види технологій у сукупності методів, прийомів та впливів, спрямованих на саморозвиток особистості, активізацію її зусиль та упорядкування сукупності процедур й операцій за допомогою яких реалізується певний соціально-професійний проект або конкретна ідея реорганізації, модернізації чи вдосконалення взаємодії з ринком праці. Технології С.-п.р.о. відображають прикладний аспект, особливостями якого є: гнучкість, що виявляється в періодичній зміні змісту та форм на рівні суб'єктно-об'єктної, об'єктно-суб'єктної та суб'єктно-суб'єктної взаємодії; неперервність, яка визначається потребою постійної взаємодії з особистістю; циклічність повторення етапів, стадій, процесу взаємодії з вихованцем; дискретність технологічного процесу, що відображається в нерівномірності впливу на різних етапах взаємодії; непрогнозованість очікуваних результатів унаслідок стихійних, спонтанних процесів у соціумі. Ефективність процесу технологізації С.-п.р.о. полягає в: неперервності й наданні цільової спрямованості; оптимізації соціально-професійної діяльності; гарантуванні сталості соціально-професійної спрямованості; формуванні механізмів саморегуляції; забезпеченні сприятливих умов для реалізації визначеної мети тощо.

У процесі С.-п.р.о. визначається сукупність умов, що цілеспрямовано

впливають на життєдіяльність особистості, її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, ціннісних орієнтацій та потреб. Вона сприяє соціалізації людини, усвідомленню себе особистістю, котрій близькі та зрозумілі інтереси інших. Доцільність створення системи С.-п.р.о. для успішної адаптації, індивідуалізації та інтеграції особистості пов'язана з: трансформацією зусиль суб'єктів діяльності шляхом закріплення взаємозв'язку компонентів навчально-виховного процесу (цільового, змістового, організаційного, діяльнісного, продуктивного); розширенням діапазону можливостей впливу на особистість завдяки залученню до процесу освоєння природного й соціально-професійного середовищ; проектуванням умов саморозвитку, самореалізації та самоствердження особистості, що сприяє її самовираженню, вияву неповторної індивідуальності, гуманізації ділових і міжособистісних стосунків тощо.

С.-п.р.о. здійснюється як стихійно, наприклад, через соціум і народну педагогіку, так і цілеспрямовано, шляхом спеціально організованого впливу і взаємодії навчальних закладів, соціальних інституцій, сім'ї. Зміст освіти й державні вимоги до рівня С.-п.р.о. та формування в умовах освітнього простору якостей, цінностей і компетентностей особистості регулюються Державними стандартами.

С.-п.р.о. учнів в умовах профільного освітнього середовища властиві: громадянська спрямованість, орієнтація на розвиток соціально значущих цінностей майбутніх фахівців – професійного обов'язку, готовності до колективної роботи, уміння приймати рішення та нести за них відповідальність, професійного самовдосконалення протягом життя тощо.

З огляду на закономірні зв'язки між метою, засобами та результатами соціально-професійно спрямованого навчання й умовами їх застосування увага приділяється таким основним складовим змісту освіти й вимогам до підготовки учнів в основній та старшій школі:

1. Трудова діяльність та її інфраструктура: закони управління трудовою діяльністю; мета, завдання, види, класифікація й об'єкти, на які спрямована діяльність; регіональні та державні об'єкти докладання трудової діяльності; шляхи й форми забезпечення трудовими ресурсами (продуктивними силами);

соціальна значущість та економічні результати трудової діяльності; природо збереження.

2. Праця людини: предмети та знаряддя праці; професії та трудовий процес у найпоширеніших сферах діяльності; вплив наявних умов на результати праці; морально-етичні норми поведінки у процесі праці.

3. Професійна культура: організація трудового процесу; розвиток професійної творчості; дотримання трудової етики; здоров'язбереження.

4. Професійна орієнтація: оптимізація процесу свідомого професійного самовизначення з урахуванням індивідуально-психологічних властивостей, характеристик і показників професійної придатності на основі структури ринку праці; формування компетентностей для визначення, реалізації та коригування професійної траєкторії, зважаючи на показники і критерії професійної придатності та відповідності потребам ринку праці в кадрах.

5. Господарювання у побуті: використання наявних засобів у процесі ведення домашнього господарства; аналіз стану сімейної економіки та методи і технології її зростання.

6. Підприємницька діяльність: організація праці; структура; умови реалізації; критерії оцінювання.

7. Соціально-професійна взаємодія на ринку праці: планування процесу з визначенням кінцевої мети та методів і технології його протікання; організація процесу; зворотній зв'язок і проміжний контроль у протіканні процесу; оперативне регулювання і корегування; особистісне саморегулювання та суспільний вплив; аналіз отриманих результатів.

Варто підкреслити, що у процесі підготовки особистості до життя та праці соціально-професійний розвиток особистості старшокласника вирішує проблеми налагодження «закономірних зв'язків між ціллю і наявними засобами навчально-виховної діяльності, а також між педагогічними засобами і результатами їх застосування» [2, р. 23]. Дослідження суперечностей цих взаємозв'язків та вирішення основних завдань відбувається шляхом проектування, реалізації та оцінки його продуктивності через: умови перебігу педагогічних процесів; структурні елементи видів педагогічної діяльності; критерії; вимоги; межі;

функції.

Висновки:

1. Проектування та реалізація системи підготовки старшокласників до життя і праці знаходиться в прямій залежності від процесів природного та суспільного характеру;

2. Теоретично обґрунтована система підготовки старшокласників до праці стимулює процеси формування як когнітивної складової психологічної сфери, так і операційно-технологічної, мотиваційної, етичної, соціальної, поведінкової;

3. Джерелом забезпечення креативності особистості є мотиви самоактуалізації в обраних сферах діяльності. Одним із механізмів виникнення таких мотивів є система соціально-трудова ціннісна орієнтація старшокласників, педагогів та наставників;

4. В сучасних умовах соціально-економічного господарювання необхідно стимулювати системні процеси на ринку праці, що спрямовані на обслуговування загальнолюдських цінностей та інноваційних технологій матеріального і нематеріального виробництва. Це спонукає до розробки та впровадження диференційованої освітньої моделі, яка забезпечить формування компетентностей у відповідності до запитів ринку праці;

5. Правильно створені умови праці позитивно впливають на старшокласників, розкривають їх позитивні риси і властивості, формують якості і цінності, сприяють вихованню дисциплінованості та відповідальності;

6. Сучасний етап розвитку характеризується одержанням нових знань про соціально-професійний простір на стикові різних наук, зокрема, філософії, логіки, загальної та соціальної психології, педагогіки, соціології, економіки, нейронауки, теорії свідомості, психолінгвістики тощо;

7. Викладена інтерпретація підготовки старшокласників до праці дозволяє зрозуміти її особистісну й суспільну значущість, що стимулює розробку та реалізацію стратегії підготовки до соціально-трудоваї взаємодії в умовах як територіальної громади, так і України в цілому.

Рекомендації. На основі визначених перспектив розвитку зміст і організація навчально-виховного процесу старшокласників має базуватися на:

формуванні вихідних знань і результатів їх застосування; зосередженні педагога на здібностях і психофізіологічних можливостях; диференційованому підході у процесі розподілу навчального навантаження; стимулюванні розвитку здібностей вищого порядку, набуття соціальних, психоемоційних, технологічних, практичних, моторних, художніх та інших умінь; зосередженні педагога на прогресивно-виховному оцінюванні; домінуванні підходів, орієнтованих на активну участь вихованця, його співпрацю і взаємодію з педагогом; перевазі комплексних підходів, які сприяють встановленню зв'язків між теорією та практикою, а також допомозі педагога у застосовуванні знань і вирішенні при цьому певних практико орієнтованих завдань; особистісно орієнтованому навчально-виховному процесі.

Подальші дослідження. З метою покращення системи підготовки старшокласників до життя та праці подальшого дослідження потребує: вивчення закономірних зв'язків між цілями освіти і метою навчання у відповідності до особистісної значущості і суспільної необхідності на даному етапі розвитку; обґрунтування змісту освіти, технологій, форм, методів і засобів підготовки до життя та праці; проектування процесу формування компетентностей як у системному вигляді, так і у відповідності до принципів галузевості суспільного виробництва; розроблення шляхів забезпечення прогнозованих результатів освітньої діяльності; прогнозування кінцевих результатів навчання та перспективності їх застосування.

Література

1. Бех І. Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 1 / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне : РДГУ, 2015. – 288 с. – С. 8-10.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2012. – 192 с. – С. 23.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія / І. А. Зязюн. – К.; Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с. – С.397-414.

4. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму : монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн; Національна академія педагогічних наук України. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 368 с. – С. 347.

5. Піддячий В. М. Обґрунтування сутності професійного саморозвитку майбутнього педагога / В. М. Піддячий // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського. – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – Вип. 43 (47). – С. 271.

6. Піддячий М.І. Соціально-професійна орієнтація учнів: навчально-методичний посібник. Видання друге, доповнене й виправлене / Микола Іванович Піддячий – К.: Педагогічна думка, 2016. – 154 с. – С. 78–81.

References

1. I. D. Bekh, Personality in the Context of Guides for Developmental Education // Innovation in education: collection of scientific papers, Ed. 1 / compiled by O. B. Petrenko; editors: O. B. Petrenko, N. M. Hrynkova, T. S. Tsipan et al. – Rivne: RSHU, 2015 - 288 p. – P. 8-10.

2. S. U. Honcharenko, Pedagogical Laws, Regularities, Principles. Contemporary Interpretation / S.U. Honcharenko. – Rivne : Volynski Oberehy, 2012. – 192 p. – P. 23.

3. I. A. Ziaziun, Philosophy of Pedagogical Action: Monograph / I. A. Ziaziun. – К. ; Cherkasy: The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, 2008. – 608 p. – P.397-414.

4. V. H. Kremen, Synergetics in Education: The Context of Human-Centeredness: Monograph / V. H. Kremen, V.V. Iliin; National Academy of Educational Sciences of Ukraine. – К.: Pedahohichna dumka, 2012. – 368 p. – P. 347.

5. V.M. Pididiachyi, Substantiation of the Essence of Professional Self-Development of the Future Teacher / V. M. Pididiachyi // Problems and Prospects of Formation of the National Humanitarian and Technical Elite: collection of scientific papers / edited by L. L. Tovazhnianskyi, O. H. Romanovskyi. – Kharkiv: NTU “KhPI”, 2015. – Ed. 43 (47). – P. 271.

6. M. I. Pididiachyi, Socio-Professional Orientation of Students: Teaching

Guide. Second edition, supplemented and corrected / Mykola Ivanovych Pidliachyi –
K.: Pedagogichna dumka, 2016. – 154 p. – P. 78-79.